

KOSOVA TÜRKLERİNİN EVLİLİĞE BAĞLI İNANIŞ VE UYGULAMALARINDA EŞİĞİN YERİ

Nuran MALTA MUHAXHERİ*

ÖZ

Evliliğe, tıpkı doğum ve ölüme olduğu gibi, çok sayıda inanış ve pratik, eşlik edegelmiştir. Bu inanış ve pratikler, evlilikle ilgili mitik algıları gözler önüne sermesi bakımından ayrıca önemlidir. Evlenen her iki birey de (“gelin” ve “damat”) bu aşamada bir statüden başka bir statüye geçmektedirler. Bu ve buna benzer sebepler, evlilikte “eşikten geçme”yi zorunlu kılmıştır. “Eşik” ve “eşikten geçme”, özellikle de baba evinden ayrılarak damat/koca evine giden gelin (“yabancı”, “öteki”) söz konusu olduğunda ayrı bir önem kazanmıştır. Türk düğünlerinde damat da bu süreçte gelinle birlikte eşikten geçmektedir. Gelinle damadın hayatlarını karı koca olarak sürdürecekleri eve çeşitli dualar ve pratikler eşliğinde birlikte girişleri ve düğün sonrasında kız evine birlikte gidişleri, bunun en güzel örneklerindedir.

Bu çalışma, Kosova Türklerinin evlilikle ilgili inanış ve uygulamalarında eşğin yerini ve önemini gözler gönüne sermeyi amaçlamıştır. Tespit edilen bu bağlamdaki inanış ve uygulamalar, Anadolu Türklerinden tespit edilen inanış ve uygulamalarla da yer yer karşılaştırılmıştır. Çalışmada sözlü ve yazılı kaynaklardan elde edilen veriler kullanılmıştır. Çalışma ile Kosova Türklerinin evliliğe bağlı uygulamalarda “eşik”le “eşikten geçme”nin önemli bir yere ve işleve sahip olduğu, eşikle ilgili inanış ve uygulamaların günümüzde de sürdürüldüğü tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kosova Türkleri, evlilik, eşik, kapı, inanış, uygulama

THE IMPORTANCE OF THE THRESHOLD IN THE BELIEF AND PRACTICES OF KOSOVO TURKS' WEDDINGS

ABSTRACT

The wedding ceremonies, as well as the birth and death ceremonies are accompanied with many beliefs and practices. This beliefs and practices are particularly significant in terms of displaying the mythic perceptions. At this point, both partners (“the bride” and “the groom”) pass to another status in their life. These kind of reasons made “passing the threshold” obligatory. “The threshold” and “passing the threshold” has a particular importance for the bride, who leaves her family home, and goes to groom’s/husband’s home as a foreigner, respectively the other. In the Turkish weddings, the groom passes the threshold together with the bride. Moreover, the bride and the groom enter the home with prayers and various practices as a sign of their joint life as a husband and wife.

This study aims to reveal the place of the threshold, in the wedding belief and practices of the Kosovo Turks. The perceived beliefs and practices are sporadically compared to the beliefs of Anatolia Turks. We used data gained from the oral and writtens ources. We came to the conclusion that “the threshold” and “passing the threshold” has a significant place and function in

---

*Yrd. Doç. Dr., Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nuranmalta@live.com

the Kosovo Turks' wedding ceremonies, moreover, its importance is passed to the present modern age.

Keywords: Kosova Turks, wedding, threshold, door, belief, practices

GİRİŞ: “EŞİK”TE BAŞLAYIP “EŞİK”TE BİTEN BİR ÖMÜR

Hemen her kültür için hayat, bir “eşik”te başlar ve yine bir “eşik”te biter. Doğum, “manevi âlem” ile “maddi âlemi” birbirinden ayıran eşikten geçerek “bu dünya”ya gelişir. Bu dünyaya gelen bebekler, belli bir süre “manevi âlem”le “maddi âlem”i birbirinden ayıran eşikte dururlar ve aile bireyleriyle toplumu oluşturulan diğer bireyler tarafından “eş”, “göbek bağı”, “ad verme”, “ilk diş”, “ilk tırnak kesimi”, “ilk tıraş” vb. etrafında oluşturulan inanış ve uygulamalar eşliğinde eşikten geçirilerek “maddi âlem”in varlığına dönüştürülürler. Doğumdan sonra gerçekleştirilen çok sayıda inanış ve pratik (erkek bebekleri kız bebekler gibi giydirme, erkek çocukların saçlarını kız çocuklar gibi uzatma, çocukları sembolik olarak satma vd.), bebeği bu hayatta tutmayı, başka bir deyişle, eşiği aştırmayı amaçlar. Kırk günlük kritik süreci aşan bebekler, kırklanarak çocuğa dönüştürülürler. Çocuklar, ergenleşerek ve sünnet edilerek bir cinsel kimlik kazanırlar, gençliğe adım atarlar. Askere giden, askerden dönüş sonrasında evlendirilen gençler, böylece olgun bireylere dönüştürülürler. Yuvayı yapan dişi kuşlara benzetilen genç kızlar, evlendirilirler ve çocukluk döneminden itibaren hazırladıkları rol ve statülerine kavuşurlar. Dünyaya getirdikleri çocuklar sayesinde anne olurlar ve eşlik görevinin yanı sıra, annelik görevlerini de yerine getirirler. Böylece geçmişin bebekleri, çocukları ve gençleri, rol ve statü sahibi olgun bireylere dönüşmüş, toplum hayatının sürdürülmesi adına görevlerini yerine getirmeye başlamış olurlar. Doğan, büyüyen, rol ve statü sahibi olgun kişiler olarak bir topluluk içinde hayatlarını sürdüren bireyler, vakti geldiğinde “maddi âlemi” terk ederek “manevi âleme” intikal ederler. Bu da tıpkı doğumda olduğu gibi, bir eşiği aşmayı gerektirmektedir. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, insan hayatının hemen her aşaması, bir eşikten geçişi gerektirmektedir. Krizlere yol açabilen bu eşikten geçişler, sünnet ve evlilik törenleri ile cenaze törenlerinde olduğu gibi, bireysel bir karakterden çok toplumsal bir karakter arz ederler. Genellikle toplumsal bir karakter arz eden eşikten geçişler, kritik bir süreci gündeme getirir ve bu kritik süreçlerde çeşitli inanış ve pratikler eşliğinde tehlikesiz bir şekilde atlatılmaya çalışılır. Her eşikten geçiş, yeni bir rol ve statü kazanmak anlamına geldiği için de bu tür inanış ve pratikler, yeni rol ve statülerin huzur, kut, mutluluk, bereket ve başarı getirmeyi de amaçlarlar.¹

Kosova Türklerinde de hayatın hemen her aşaması, bir eşikten geçmeyi gerektirir. Kosova Türklerinin hayatlarında önemli bir yer tutan bu eşikten geçişler, aşağıda, onların evlilik törenlerine bağlı inanış ve uygulamaları üzerinden ele alınacaktır. Bu çalışma ile eşiğin Kosova Türklerinin evliliğe bağlı inanış ve uygulamalarındaki yeri ve işlevleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

---

¹ Türklerdeki “eşik” algısı için bk. Lvova vd. 2013: 78-85.

KOSOVA TÜRKLERİNİN EVLİLİK TÖRENLERİNDE “EŞİK” VE “EŞİKTEN GEÇME”

Evlilik, diğer bütün Türk topluluklarında olduğu gibi, Kosova Türklerinde de ailelerin kurulması, bu aileler üzerinden bireylerin ve toplumların devamlılığının sağlanması, topluma değer yargıları ve davranış kalıplarıyla donatılmış yeni üyelerin kazandırılması bakımından son derece önemlidir. Karşı cinsten iki insanın, toplumun onayladığı meşru bir zeminde karı koca olmasını sağlayan, genç çiftlerin olgun insanlar sıfatıyla topluma kabulünü imkân veren evlilik törenleri, çok sayıda inanış ve pratik eşliğinde gerçekleştirilmiştir. Evlilik törenlerinin hemen her aşamasında görülen bu tür inanış ve pratikler, geçmişten süzülüp gelen ve evliliği kutlu ve bereketli kılmayı amaçlayan inanış ve pratiklerdir. Evliliği, baba evinden gelen “yabancı” ya da “öteki” ile “kendi”nin, başka bir deyişle “iki ayrı dünya”nın, kutlu bir amaç uğruna bir araya gelmesi olarak gören Türk geleneği, “kaos” a yol açan bu sürecin tehlikesiz bir şekilde atlatılabilmesi ve evliliğin huzur, mutluluk ve bereket içinde sürdürülebilmesi için çeşitli inanış ve pratiklere başvurmuştur. Bu süreçte özellikle de “eşik”le ilgili inanış ve pratiklerin öne çıktığı görülmektedir.

Genç kızların evlilik çağına girişlerinden itibaren gündeme gelen “eşik” ve “eşıkten geçme”, Kosova Türklerinin evlilikle ilgili inanış ve uygulamalarında özel bir yere sahiptir. Prizren’e bağlı bir Türk köyü olan Mamuşa’da evlilik çağına giren genç kızların nişanlılarını ya da nişanlanmak istedikleri gençleri görebilmek için oturdukları “kapıcık” eşikleri (Morina 2016), evlilik çağına giren genç kızların bir eşikte (başka bir deyişle “araf”ta) durduklarını ve bu eşığı aşmak zorunda olduklarının bir göstergesidir. Genç kızların, dedikodulara maruz kalma pahasına oturdukları eşik, baba evinin eşigidir ve onların bu eylemleri, bu eşikten çıkmak ve başka bir eşikten içeri girmek istedikleri anlamına gelmektedir. Baba evinin eşığı, yeni bir rolün üstlenileceği, yeni bir statünün elde edileceği yeni bir hayata açılan kapıdır. Evlilik, bu eşığın aşılmasını ya da geçilmesini gerektirmektedir. Aşağıda da görüleceği gibi, genç kızların baba evinden koca evine doğru yapacakları kutlu yolculuklarında baba evi eşığı ile koca evi eşığı önemli bir yere sahiptir. Evliliğe bağlı pek çok inanışla pratiğin, bu iki eşik önünde gerçekleştirildiği görülecektir. Pervin Ergun’un da dikkat çektiği gibi, Türk gelininin “mitolojik göçü”, iki eşik arasında gerçekleşmektedir (Ergun 2010).

Kosova Türklerinin evlilik geleneklerine bağlı inanış ve patrikleri, daha çok gelinin baba evinden alınıp koca/damat evine götürülmesi (gelin alma) sırasında gündeme gelmektedir. Bu inanış ve pratikleri içerisinde dekut, bereket, uğur, ağız tadı ve huzur getirmesi amacıyla eşik önünde gerçekleştirilenler oldukça önemlidir. Mamuşa’da gelin alma sırasında damat tarafından kalabalık bir şekilde gelin evine gelirler. Erkekler konak² denen yerlerde, bayanlar ise gelin evinde damat evi tarafınca karşılanırlar. Gelin hazırlanır, avluya çıkarılmadan önce tatlılıkla gitmesi için parmakları şerbetle batırılır ve üç defa kapı eşığının üst tarafına dokundurulur. Gelin alındıktan sonra damat evine götürülür. Gelin eve girmeden önce bazı adetler uygulanır. Bu adetler tamamlandıktan sonra aynı şekilde damat evine girecek olan gelinin tatlılıkla girmesi için parmakları üç defa şerbetle dokundurulup kapı eşığının üst bölümüne sürdürülür (Bütüç 2016). Priştine’de is gelin eve girmeden ilk kapı

² Düğünlerde erkeklerin komşu evlerinde toplandıkları yer.

eşiğinde ellerini bala sürerek başı üstünde tutulan Kuran-ı Kerim'e dokunur, ardından da eşiğin üzerinde kendine uzatılan kâse dolu pirinci avuçlarıyla alıp arkasına bakmadan dışarıya doğru birkaç defa atar. Ancak bunları yaptıktan sonra eve girer. Geline evin eşiğinde yaptırılan bu uygulamaların, evin bereketinin olması, evliliğin tatlı dilli ve huzur içinde geçmesi için yapıldığı bilinir (Raşit 2016).

1946 Prizren doğumlu Zehra Yağcılar'ın verdiği bilgilere göre Prizren'de gelin, damat evine ancak elindeki mendilli bala batırarak kapı eşiğine sürdükten sonra girebilir. Bu işlem, kapı eşiğinde yapılır. Kaynana tarafından saklanan bu ballı mendil, gelinin doğuracağı çocuğun geçireceği suçiçeği hastalığında şifa olsun diye saklanır. Prizren'de bunun dışında gelini almaya gidenler arasında yer alan evin en yaşlı kadını -şimdilerde genç kızlar- Kur'an-ı Kerim'le ekmeği koltuğunun altında tutar ve gelin eve girinceye dek hiç konuşmaz. Kur'an-ı Kerim ve ekmekle evin eşiğinde bekleyen kadın, gelin geldiğinde Kur'an-ı Kerim'i gelinin koltuğunun altına yerleştirir ve bal işlemini başlatır. Kur'an-ı Kerim, bilgili ve dindar olsun diye gelinin koltuğunun altına konulurken, ekmek de bereketli olması ya da bereket getirmesi için eşikte gelinin eline verilir. Kur'an-ı Kerim'i koltuğunun altında tutan kadın, düğüncüler gelinin evine doğru hareket etmeye başladığı andan itibaren hiç konuşmaz. Ancak gelin damat evinin eşiğine gelip de bal işlemi yapılmaya başladığında konuşmaya başlar. Kur'an-ı Kerim'i tutan kişinin, gelin damat evinin eşiğine gelene kadar konuşmamasından amaç, gelinin çok konuşkan olmamasını sağlamaktır (Yağcılar 2016).

1943 İpek doğumlu Süreyya Muhaxheri'yle yapılan görüşme sonrasında İpek'teki eşiğe bağlı inanış ve uygulamaların hemen hemen hepsinin Prizrende'kilerle aynı olduğu görülmüştür. Farklı olarak gelinin, damat evinin eşiğinden girmeden önce elindeki balı kapı üstüne sürdükten sonra ballı parmaklarını hem kaynanasına hem de evde bulunan geçinmesi zor kişilere yalattığı tespit edilmiştir (Muhaxheri 2016).³ Bu uygulamaların başta İpek olmak üzere, Türklerin yaşadığı tüm şehirlerde gençler tarafından hâlen sürdürülmekte olduğu gözlemlenmiştir.

Kosova Türklerinin gelinin baba evinden tatlılıkla ayrılmasını ve koca/damat evine tatlılıkla girmesini sağlamak amacıyla gelinin parmaklarını şerbete batırmaları ve şerbete batırılmış elini üç defa kapı eşiğinin üst tarafına dokundurmaları, Anadolu Türkleri arasında da yaygın bir şekilde görülür. Ağız tatlılığı için başvuru olan şerbetin yerini balın, bereket için de yağın aldığı da görülmektedir. Anadolu'da koca/damat evine getirilen geline kaynanası tarafından bal yedirilmektedir. Balın, ağız tadı amacıyla karşılıklı bir şekilde yenildiği de görülmektedir. Gelinin bir elinin yağa batırılması ve bu elini evin eşiğine sürdürülmesi, bütünüyle bereket inancıyla bağlantılıdır (Aça 2015: 83-87).

Eşiğin Kosova Türklerinin evliliğe bağlı inanış ve uygulamalarındaki yeri sadece bunlarla sınırlı değildir. Örneğin Prizren'de gelin annesi ve kaynanası tarafından odasından çıkarılırken kaynana leblebi saçar. Gelin bir kolunda kendi babası, diğer kolunda kaynatası olarak evinden çıkarılarak arabaya bindirilir. Arabaya bindirdiklerinde damadın babası, araba ile gelin üzerine şeker ve demir

³ Kosova Türkleri arasında baba evinden alınan gelinin ağızına kaynanası tarafından "her şeyin tatlılık içinde geçmesi" için şeker konduğu ve gelinin bu şekeri kocasının evine gelene kadar ağızda tuttuğu da tespit edilmiştir (Eroğlu 2008: 213).

para atar. Gelin damat evine girdiğinde damat gelinin üzerine arpa atar (Eroğlu 2008: 214).

Priştine’de damat akşam namazından sonra eve gelir ve aile büyüklerinden (baba, amca, dayı vd.) kim varsa ellerini öperek odasına gider. Aynı şekilde gelin de odada yalnız bırakılmaz, yakın akrabalarından biri damat gelinceye kadar gelinle bekler. Odanın eşğinde damat için içinde su ve altın bir yüzük olan bardak bırakılır. Damadın görevi, eşikte kendisi için hazırlanan bardağı ayağıyla vurup kırmaktır. Kosova’nın bazı bölgelerinde uygulanan bu adet, damadın gücünü göstermek içindir. Bir de bardağı kırarsa evde damadın sözünün geçeceğine inanılır (Raşit 2016).

Baba evinden çıkış ve oğlan evine geliş sırasında eşikte yeni evlilerin üzerine saç⁴ saçılması, Anadolu Türkleri başta olmak üzere, bütün Türk topluluklarında görülen bir uygulamadır (Koşay 1944: 199-267; Yıldız 1995: 82-83). Söz konusu uygulama, doğrudan eşik ruhlarına kurban sunma ve bereket inancıyla bağlantılıdır. Eşikte bardak, testi, çömlek gibi şeylerin kırılması da Türk düğünlerinde yaygın bir uygulamadır (Yıldız 1995: 80-83). Kosova Türkleri arasında daha çok damadın gücünü ve otoritesini simgeleyen bardak kırma, Anadolu’da gelin ve kaynana tarafından uğursuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla da gerçekleştirilmektedir.

Sonuç

Yukarıdaki sınırlı sayıdaki örnek de göstermektedir ki Kosova Türklerinin evlilikle ilgili inanış ve pratiklerde “eşik”le “eşikten geçme”nin önemli bir yeri vardır. Yeni bir rol ve statü sahibi olmak, simgesel bir ölüm sonrasında yeniden dirilmek anlamlarına gelen evlilik, baba evinden koca evine kadarki süreçte eşiklerden geçmeyi, durulan ve geçilen eşiklerde çeşitli dinlik ve büyüklük pratiğe maruz kalmayı gerektirmiştir. Eşiklerde gerçekleştirilen dinlik ve büyüklük pratikler, bir yandan eşik ruhlarını memnun etmeyi, diğer yandan da içine girilmekte olan yeni dünyanın/hayatin kut, bereket, ağız tadı ve mutlulukla dolmasını sağlamayı amaçlamıştır. Doğum, evlilik ve ölüm, yukarıda da ifade edildiği gibi, bir eşığı aşarak başka bir eşığı geçmeyi, eşikte (“araf”ta) kalmamayı gerektiren kritik süreçlerdir. Bu kritik süreçler ya da geçişler, tehlike ve engellerle doludur ve bu tehlike ve engellerin -çoğunlukla eşiklerde gerçekleştirilen dinlik ve büyüklük uygulamalar- aşılması gerekmektedir. “Yabancı/öteki” ile “yerli/kendi”nin bir araya gelmesini sağlayan evlilik söz konusu olduğunda, “yabancı/öteki”nin “yerli”lere dâhil edilebilmesi ve bu birlikteliğin kut, bereket, ağız tadı ve huzur içinde sürdürülebilmesi için eşik ruhlarının onayının alınması, eşikte dinlik ve büyüklük pratiklere başvurulması gerekmiştir.

Eşiğin Kosova Türklerinin evliliğe bağlı inanış ve pratiklerindeki yeri, elbette, yukarıda sıralanan örneklerle sınırlı değildir. Yapılacak alan araştırmaları, aynı zamanda pek çok tabunun da konusu olan eşiğin evlilik törenlerinin diğer evrelerinde de yer aldığı gözler önüne serecektir. Bu nedenle, evlilikle ilgili araştırmaların, bu ve buna benzer hususlara daha fazla odaklanması gerekmektedir. Yapılacak yeni araştırmalar, Kosova Türklerinin evlilikle ilgili inanış ve pratiklerinin diğer Türk topluluklarının inanış ve pratiklerine pek çok açıdan

---

⁴ Türklerdeki saç geleneği için bk. İnan 1986.

benzediğini göstermenin yanı sıra, onların geleneklerini yaşatma ve sürdürme azmini de gözler önüne serecektir.

KAYNAKÇA

- AÇA, Mehmet, 2015, “Kız Evinden Oğlan Evine Evlilik Töreni Uygulamaları”, *Aile Yazıları/8*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s. 79-91.
- ERGUN, Pervin, 2010, “Türk Gelininin Mitolojik Göçü”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, s. 275-290.
- EROĞLU, Ali, 2008, *Prizren Türk Halk Kültüründe Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm)*, (Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya.
- İNAN, Abdülkadir, 1986, *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- KOŞAY, Hâmit Zübeyr, 1944, *Türkiye Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme*, Maarif Matbaası, Ankara.
- LVOVA, E.L. vd., 2013, *Güney Sibiryaya Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri Kâinat ve Zaman. Nesnelere Dünyası* (Çev. Metin Ergun), Kömen Yayınları, Konya.
- YILDIZ, Canan, 1995, *Evlenme ile İlgili Adetlerimizin Halk Bilimi Açısından Tetkiki*, (Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum.

Sözlü Kaynaklar

- BÜTÜÇ, Cülzade, 1958 Mamuşa doğumlu, İlkokul mezunu.
- MORİNA, Bahriye, 1970 doğumlu, Ev hanımı, İlkokul mezunu.
- MUHAXHERİ, Süreyya, 1943 İpek doğumlu, Ev hanımı, İlkokul mezunu.
- RAŞİT, Nazmiye Bayram, 1948 Priştine doğumlu, Ev hanımı.
- YAĞCILAR, Zehra, 1946 Prizren doğumlu, İlkokul mezunu, Ev hanımı.